

La nova identitat de la Geografia rural catalana
Rosa CERAROLS; Joan NOGUÉ [ed.] (2022). *L'altre món rural.*
Reflexions i experiències de la nova ruralitat.
Manresa: Tigre de Paper, 438 p. ISBN: 978-84-18705-28-1

Valerià Paül

Departamento de Xeografía
Universidade de Santiago de Compostela
v.paul.carril@usc.gal

 <https://orcid.org/0000-0003-3007-1523>

1. Introducció

S'ha debatut a bastament sobre l'existència, o no, d'una "escola geogràfica catalana", l'òptim de la qual s'hauria produït abans de 1939, amb l'esplendor de les conegudes monografies comarcals d'un marcadíssim posat ruralista, i que hauria tingut continuïtat durant bona part de la llarga nit franquista, potser fins a l'adveniment de la primera, autoanomenada, "nova geografia" i de les que, poc després, es tornarien a anomenar però ara amb plural, "noves geografies" (o "noves noves geografies"?). En efecte, s'ha tendit a sostenir que la crisi d'aquesta escola geogràfica catalana –que jo sí que comparteixo que va desenvolupar-se– va ser epistemològica, àdhuc ontològica, amb l'aterratge de corrents internacionals de Geografia vinguts de fora de Catalunya els anys 1960 i posteriors.

Ara bé, amb una interpretació menys transcendent, penso que la crisi de l'escola geogràfica catalana també es deu als efectes de la institucionalització de la Geografia a les universitats catalanes aquells anys, esdevinguda, no s'ha de perdre de vista, en un context dictatorial marcadament nacionalista espanyol. En aquest punt, estic convençut que opera al llarg de dècades, ni que sigui de forma inconscient, l'entrada del marc mental espanyol i l'abandonament progressiu de determinades escales, lògiques i mètodes de treball. Tot i que Font (2013) ha defensat que la Geografia catalana s'explica en gran mesura per l'existència de la perspectiva nacional catalana, he de reconèixer que no n'estic gaire convençut pel que fa al darrer mig segle, com ja he indicat a Paül (2021). Alhora, les reformes legals de les universitats a partir de l'anomenada "transició" (sic) consoliden un entramat burocràtic i administratiu que reforça les tendències de fons instaurades en la dictadura, per exemple, a través de

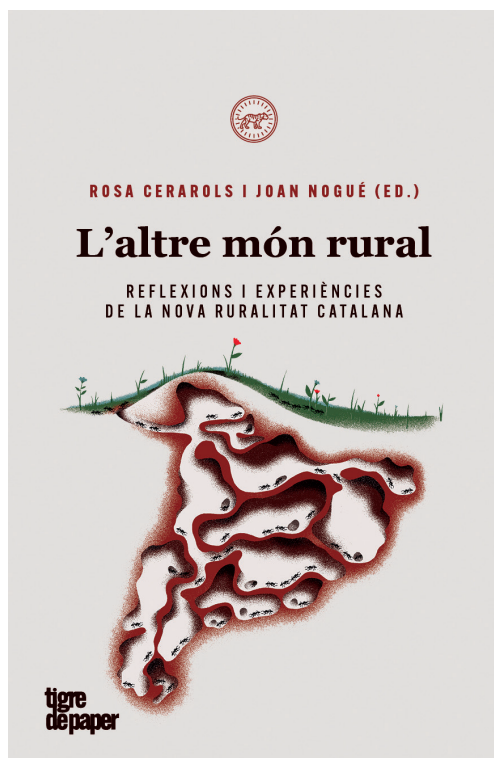
mecanismes com ara determinar quines publicacions (revistes, editorials, etc.) són considerades “de qualitat”, les acreditacions/habilitacions de professorat, les xarxes acadèmiques que s'estableixen o els concursos de places de distinta natura, en els quals, per cert –i la qüestió no és menor–, sovintegen col·legues que tendeixen a veure l'escala catalana, i ja no diguem la comarcal o la local, com a insuficient; els “avisos per a navegants”, anomenats així literalment, de Capel (2003) en són una prova palmària i, tot s'ha de dir, marquen el ritme de molta gent que s'intenta obrir camí aquells anys, em temo que encara avui dia.

Aquestes reflexions poden semblar fora de lloc en una ressenya d'un llibre recent, però emmarquen el principal missatge que vull transmetre: estem davant d'una obra que permet sostenir que la Geografia rural catalana presenta una identitat marcada, diferent, ni millor ni pitjor, en relació amb les que es practiquen a territoris veïns. Precisament, comptem amb la felicitat coincidència que s'ha publicat alhora que el llibre analitzat un altre amb un propòsit molt similar (aportar una Geografia rural regional), però per al conjunt d'Espanya, a càrrec de Molinero i Alario (2022). Reprendrem aquesta contraposició més endavant.

Certament, estem tots plegats marcats pel debat que s'ha generat a Espanya, a partir del determinant text de Del Molino (2016), sobre l'“Espanya buida” (sic) –que pensem que va crear la “marca”, desencadenant de dinàmiques laments, com ara el ressorgiment de determinats provincialismes/regionalismes en clau geopolítica (Paül *et al.*, 2021), però que geogràficament no aporta gaire més (Paül, 2020). Ara bé, a Catalunya ja fa anys que Garcia Coll i Sánchez Aguilera (2005) van parlar en termes de “revitalització”, si més no parcial, del territori rural català; i els impressionants atles rurals d'Aldomà (2009, 2015, 2022) també confirmen que, fins i tot anys abans que s'hagi començat amb la “buidor rural espanyola”, l'espai rural català és llegit de forma molt diferent. D'altra banda, i per enllestir aquesta digressió inicial, em penso que l'adjectiu “buit” aplicat a l'espai rural no és gaire original, atès que s'empra amb notable rendiment a França, des d'almenys els anys 1980, per a la diagonal imaginària traçada entre la Lorena, al nord-est, i la Gascunya, al sud-oest, en coherència amb el *desert francès* del mític assaig de Gravier (1947).

2. Anàlisi

L'editora i l'editor del volum fixen d'entrada, a la primera frase, el propòsit general del llibre: “donar a conèixer la diversitat del món rural català [...] per tal de deixar enrere la visió hegemònica i estereotipada que encara impera” (p. 5). Aquest objectiu respon a una hipòtesi de partida ben agosarada: “el món rural es mou. Alguna cosa s'hi mou, i no és poc. Res no és el que sembla” (p. 6). En aquest punt, fan una reivindicació inicial de l'escala local i dels llocs triats per

formar part de l'obra, que “no són un simple escenari, sinó un actor de primera línia” (p. 6), de manera que l'enfocament geogràfic hi queda ben establert: els indrets constitueixen agents, no meres localitzacions. El to de l'obra el marquen, a parer meu, els mots “esperança”, “il·lusió”, “expectatives” i “militància” (p. 10), que es llegeixen, també, en la secció introductòria. Finalment, ens anuncien que hi ha tres blocs, que repassen ràpidament: “contextos”, “experiències” i “converses”. Si se'm permet, aquesta divisió és, tal vegada, el que trobo més discutible. Tot i que, per descomptat, fer categories és sempre un afer relliscós, hi ha textos que tenen un format conversacional a les dues seccions no homònimes, les “experiències” hi són pertot i algun dels “contextos”

més clars els he trobat cap al final de l'obra –i no pas a l'inici. Ara bé, no és una tasca senzilla endreçar 31 aportacions.

El primer dels blocs (“contextos”) recull dotze capítols que practiquen uns abordatges generals, aplicables al conjunt del territori rural català. Els dos primers treballs se centren més aviat en els imaginaris: el primer, a càrrec d'Enric Mendizàbal, en els de la Geografia rural com a subdisciplina i el segon, de Bernat Lladó, al voltant de la idea noucentista de “ciutat de ciutats” i la consideració implícita que allotja de l'espai rural català, amb una menció constant a l'obra d'Oriol Nel·lo i un interessant contrast amb Del Molino (2016), esmentat més amunt. La genealogia dels estudis rurals desenvolupats a Catalunya teixida per Mendizàbal és una de les possibles i no és poca l'emoció que m'ha generat reconèixer-hi molt esmentada l'obra de la inoblidable Roser Majoral. El text de Bernat Lladó, al seu torn, es pot comparar amb el següent, de Gemma Estany: en ambdós el paisatge hi és ben present, però al primer s'entén en termes d'imaginari, mentre que al segon la dimensió material és l'única presa en consideració; així, l'espai rural català hi és caracteritzat com a forestal i despoblat, per dir-ho molt breument. L'explicació econòmica de part de les tendències de fons que han dut a aquest diagnòstic de Gemma Estany ens l'ofereix al seu text Isabel Salamaña, el quart, que proposa tres etapes que expliquen les transformacions operades des del segle XIX fins a l'actualitat. La cinquena contribució, a càrrec de Mireia Baylina, aporta una lectura de l'espai

rural des de la Geografia feminista, basada, en gran mesura, en l'entrevista a sis dones que hi viuen i treballen.

A partir d'aquí, se succeeixen set “contextos” que ofereixen abordatges de caràcter sectorial, és a dir, que posen l'èmfasi en un aspecte particular: l'agroecologia (Federica Ravera i Vanesa Freixa), l'habitatge (Oriol Porcel), l'economia solidària (Ricard Espelt), la governança (Òscar Gussinyer i Erica Zárata), l'energia (Sergi Saladié), la creativitat artística (Rosa Cerarols) i els mitjans de comunicació (Jordi de San Eugenio). Els set permeten fer emergir realitats com ara, per posar-ne una mostra de cadascuna, respectivament: la conformació de xarxes agroalimentàries alternatives; l'aprovació decidida de polítiques d'habitatge públic en algunes comarques; l'activitat de cooperatives que persegueixen la transformació social; el desenvolupament d'estructures estables de participació ciutadana en alguns municipis; l'existència de moviments socials que defensen una transició energètica justa; les iniciatives de *land art* arreu de Catalunya; o els noticiaris d'àmbits comarcals molt militants amb llur escala local. En tots aquests casos hi ha exemples concrets que, com avançava més amunt, es poden confondre amb el següent bloc de contribucions (“experiències”).

Des d'una perspectiva formal, les quinze “experiències” tenen quelcom en comú que les distingeix dels textos anteriors: la seva brevetat. En efecte, cap es desenvolupa en més de deu pàgines, a diferència dels “contextos” anteriors, més llargs. Agruparé les “experiències” en dos conjunts: d'una banda, les “experiències” geogràficament referides a una localitat/comarca/regió rural concreta (deu); de l'altra, iniciatives que han ajuntat força indrets, tot sovint a través de fórmules associatives en xarxa (cinc). Aquestes cinc darreres tenen una correspondència directa amb els “contextos”, d'aquí que poguessin ser-hi intercanviables: l'associació de micropobles (explicada per Oriol Serrà), amb més de 200 municipis de menys de 500 habitants, respon als reptes diagnòstics per al conjunt de l'espai rural català, en particular el despoblament; la iniciativa, originalment de Twitter, @Repoblem (Ton Lloret), va en la mateixa direcció que l'associació de micropobles, tot buscant oferir consells, ofertes de treball, etc. per a persones que hi vulguin anar a viure; els Ramats de Foc (Emma Soy i Sergi Nuss), una marca que agrupa una vintena de pastors/es que cerquen el control del sotabosc a través de la ramaderia com a estratègia per evitar-hi els incendis, distribuïda per les comarques gironines, però que pretén estendre's més enllà, és una “solució” possible al diagnòstic del “context un país de boscos” de Gemma Estany; la Caçadora de Masies Marta Lloret –amb qui vaig tenir el plaer de treballar intensament un ja llunyà 2006 inventariant masies del Pla de Barcelona (la recerca va conduir al llibre dirigit per Maluquer i Viñuales, 2009)– comença, com ella mateixa explica, a Twitter, i en l'actualitat és una iniciativa àmplia que dialoga de forma gairebé oberta amb el “context” habitacional exposat per Oriol Porcel; i, en darrer terme, l'Associació de Dones del Món Rural sembla respondre al “context” de Mireia Baylina, suara referit.

Quant a les deu “experiències” locals/comarcals/regionals, són per a mi les que millor responen a la màxima de l’influent article de Halfacree (1993, p. 28) sobre la definició de l’espai rural: “les *localitats* rurals [...], si han de ser reconegudes i estudiades com a categories per si mateixes, s’han de definir amb cura d’acord amb allò que les fa *rurals*” (traducció personal, cursives originals). Per l’ordre que apareixen al llibre, es tracta de: l’Escola de Pastors i Pastores de Catalunya situada a la localitat pallaresa de Rialp (Laia Batalla); el Col·lectiu Eixarcolant de Jorba, poble de l’occident de la Conca d’Òdena; la comunitat energètica local desenvolupada per l’Ajuntament de Rupià, un municipi del Baix Empordà; la xarxa La Conca 5.1, entitat associativa de la Conca de Barberà que vol esperonar el dinamisme social i cultural comarcal; Diàspora Ebreca, una associació nascuda entre persones de les Terres de l’Ebre residents a Barcelona que pretén generar un debat sobre el territori en qüestió; la trobada d’escriptors Priorat en Persona que organitza el Centre Quim Soler al Molar, el Priorat, des del 2009 (Júlia Viejobueno); el Centre d’Art Contemporani i Sostenibilitat El Forn de la Calç de Calders, al Moianès (Roser Oduber i Joan Vendrell); l’espai i el projecte Konvent de Cal Rosal, al Berguedà, una iniciativa autogestionada d’artistes; la cooperativa Calafou, situada a l’antiga colònia Marçal (Vallbona d’Anoia), que ha restaurat el recinte mitjançant bioconstrucció i generat un potent discurs de recuperació ecològica del riu Anoia (Enriqueta Font, Spideralex i Kozzak, entre d’altres); i la rehabilitació del poble alturgellenc abandonat de Solanell, el col·lectiu impulsor de la qual ha començat a treballar en altres llocs (Saül Garreta). En fi, la mostra d’“experiències” resulta tan rica com suggestiva.

Malgrat que, per descomptat, no cal cercar la representativitat territorial de les “experiències”, des d’una perspectiva geogràfica em sobta que hi manquin les Terres de Lleida. Fa pocs anys, Nel·lo (2003), Tarroja *et al.* (2003) o Nogué i Vicente (2004) sostenien que les Terres de l’Ebre eren la *TERRA INCOGNITA* de Catalunya, que, irònicament, es va començar a posar al mapa gràcies a les reivindicacions del moviment contrari al Pla Hidrològic Nacional (sic) del govern d’Aznar. Doncs bé, la lectura de l’obra m’ha fet pensar que les Terres de Lleida, la plana de la terra ferma, constitueixen avui dia la regió oblidada, potser perquè el model agroindustrial que s’hi ha desenvolupat amb força (en parla, sobretot, Isabel Salamaña al seu text) no conjuga amb el tipus de ruralitat que domina Catalunya i –em temo, i això no és ni de bon tros un demèrit, sinó una línia d’interrogació– que sustenta invisiblement el llibre que estic resseguint. No em puc estar de subratllar que molt recentment assistim a noves mirades a les Terres de Lleida que no hauríem de passar per alt: des de la literatura –cas de la genial trilogia *Tríptic de la terra* d’Ibarz (2020), si m’accepteu Saidí com a poble lleidatà, que ja sé que és molt acceptar–, des de la Geografia –per exemple, l’assaig d’Aldomà (2021), titulat significativament *L’ignot oest*– o des del cinema –no cal dir-ho, el fenomen *Alcarràs*, de Carla Simon (2022).

En darrer terme, “converses” són quatre diàlegs: de Joan Nogué amb Marina Garcés, d’Itziar González amb Roser Vernet, de Toni Luna amb Lluís Llobet

i de Rosa Cerarols amb Isabel Banal i, alhora, Sara Boldú. La primera de les entrevistes em sembla, d'alguna o d'altra manera, un "context" més, concomitant amb l'article de Bernat Lladó. La quarta, que de fet és conduïda per la mateixa Rosa Cerarols, presenta una continuïtat evident amb el seu text a la secció "contextos". Les altres dues entrevistes són veritables "experiències": una ja la coneixíem (el Centre Quim Soler del Priorat) i una altra ens apareix de bell nou (el Centre d'Art i Natura de Farrera, al Pallars). És valent introduir entrevistes en un llibre de Geografia rural, tot i que es tracta d'un gènere en què Joan Nogué ja ha excel·lit; en efecte, als anys 1980 ja va desenvolupar, junt amb M. Dolors Garcia Ramon, el projecte *Els geògrafs i la Geografia a Espanya*, que produí onze vídeos que es poden consultar al fons digital de la Universitat de Girona (<http://diobma.udg.edu/handle/10256.1/818>; consulta 25/06/2022).

3. Valoració final

El llibre que tenim a les mans ofereix una mostra expressiva d'una Geografia rural concebuda i escrita en clau optimista. No es defuig un diagnòstic seriós que inclou detectar moltes ombres i incerteses (algun dels continguts dels "contextos" en són una mostra evident), però la quarantena d'autories posen globalment l'èmfasi en els símptomes positius que es poden reconèixer als espais rurals catalans, cosa que ja anticipava la introducció del volum. Sense perdre en cap moment el rigor, la visió que s'hi esbossa és molt diferent a la que estem massa avesats a sentir, admetre i reproduir. En aquest punt, com deia més amunt, eviten el discurs de la "buidor" instaurat a Espanya des de Del Molino (2016), o a França des de tal vegada Gravier (1947). Per descomptat, hi ha una part significativa de l'espai rural català que experimenta dinàmiques de despoblament des de fa dècades, però es pot, si es vol, bastir una lectura ben distinta –en línia amb la "revitalització" que ja s'havia anat apuntant– i aquest llibre ho aconsegueix. Si se'm permeten les autocites, com ja vaig advertir en dos treballs de Geografia rural de Galícia escrits a la primera meitat dels anys 2010 (Paül, 2013, 2015), més enllà d'abordar l'espai rural amb indicadors quantitius socioeconòmics que generen cartografies depriments, tenim l'oportunitat de detectar, esperonar i implicar-nos en les "esperances de futur".

La temptació de contrastar aquesta obra amb la Geografia rural d'Espanya de Molinero i Alario (2022) és molt gran. Fet i fet, Molinero i Alario (2022) tenen com a vector l'Espanya que ells anomenen "buidada" –*mutatis mutandis* la "buida"–, com deia, absent al discurs de Cerarols i Nogué (2022). D'altra banda, l'estructura de Molinero i Alario (2022) respon als temes "clàssics" de la Geografia rural: població, activitats productives, funcions ecològiques, desenvolupament rural, etc., dels quals, convé dir-ho alt i clar, no en trobem ni rastre ni al primer nivell (els tres grans blocs) ni al segon (les 31 aportacions)

reunides per Cerarols i Nogué (2022). No es tracta, convé insistir-hi, que la geografia rural catalana (el territori rural català) sigui diferent “objectivament” de l’espanyola, sinó que la Geografia rural catalana (com a subdisciplina) pot concebre i practicar un abordatge situat, com proposa Haraway (1988). Ens ho recorda la Mireia Baylina quan afirma, ras i curt, que “[l]’espai rural [...] és construït” (p. 123): depèn, per tant, de la construcció que en fem, com Woods (2005, p. 10-13) ens explica perfectament.

Així doncs, penso que aquest llibre contribueix a una Geografia rural singular, que d’alguna manera permet nodrir l’accent geogràfic propi. Es tracta, és clar, d’una Geografia rural molt diferent a la de l’escola clàssica catalana a què feia referència a l’inici d’aquest text. Tanmateix, comparteixen d’entrada una militància per les escales local i comarcal –i catalana!–, de les quals no hauríem d’haver dimitit mai malgrat que ens hi hagin volgut forçar. Celebro que es tornin a cultivar sense por. El volum supera, a més, les rígides costures acadèmiques mitjançant una col·laboració desinhibida no només amb altres disciplines sinó amb autories de fora de les parets de la universitat. Tampoc el context actual indueix, precisament, a aquesta mena d’aproximacions col·lectives atrevides. La Geografia rural catalana demostra, en fi, una envejable vitalitat, amb una renovada identitat.

Referències

- ALDOMÀ, Ignasi [dir.] (2009). *Atles de la nova ruralitat*. [Lleida]: Fundació del Món Rural.
- [dir.] (2015). *Atles de la nova ruralitat. L'actualitat del món rural. Els anys de la gran crisi a la Catalunya rural 2008 – 2015*. [Lleida]: Fundació del Món Rural.
- (2021). *L'ignot oest*. Lleida: Pagès.
- [dir.] (2022). *Atles del món rural 2022. Despoblament o revitalització?* Lleida: Associació d’Iniciatives Rurals de Catalunya/Associació Catalana de Municipis/Fundació Transparència i Bon Govern Local/Associació de Micropobles de Catalunya.
- CAPEL, Horacio (2003). “Quo vadis Geographia? La geografía española y los concursos para la habilitación del profesorado universitario”. *Biblio 3W*, vol. VIII, núm. 469. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-469.htm> (consultat 25/06/2022).
- FONT, Jaume (2013). “La encrucijada catalana”, dins: Josefina Gómez Mendoza; Rubén C. Lois González; Oriol NEL-LO [ed.]. *Repensar el Estado. Crisis económica, conflictos territoriales e identidades políticas en España*. Santiago de Compostel·la: Universidade de Santiago de Compostela, p. 31-39.
- GARCIA COLL, Arlinda; SÁNCHEZ AGUILERA, Dolores (2005). “La población rural en Catalunya: entre el declive y la revitalización”. *Cuadernos Geográficos*, núm. 36, p. 387-407.
- GRAVIER, Jean-François (1947). *Paris et le désert français*. París: Le Portulan.
- HALFACREE, Keith H. (1993). “Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural”. *Journal of Rural Studies*, vol. 9, núm. 1, p. 23-37. DOI: [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90003-3](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90003-3)
- HARAWAY, Donna (1988). “Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective”. *Feminist Studies*, vol. 14, núm. 3, p. 575-599. DOI: <https://doi.org/10.2307/3178066>

- IBARZ, Mercè (2020). *Triptic de la terra*. Barcelona: Anagrama.
- MALUQUER, Joan; Ester VIÑUALES [dir.] (2009). *Masies de Barcelona*. Barcelona/Manresa: Ajuntament de Barcelona/Angle.
- MOLINERO, Fernando; Milagros ALARIO (2022). *Una mirada geogràfica a la España rural*. Madrid: Revives.
- MOLINO, Sergio DEL (2016). *La España vacía. Viaje por un país que nunca fue*. Madrid: Turner.
- NEL·LO, Oriol (2003). “Terres de l’Ebre: subjecte i projecte”, dins: *Lletres de batalla, Política i territori a Catalunya*. Lleida: Pagès, p. 85-88.
- NOGUÉ, Joan; Joan VICENTE (2004). “Landscape and National Identity in Catalonia”. *Political Geography*, núm. 23, p. 113-132. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2003.09.005>
- PAÜL, Valerià (2013). “Hopes for the Countryside’s Future. An Analysis of Two Endogenous Development Experiences in South-Eastern Galicia”. *Journal of Urban and Regional Analysis*, vol. 5, núm. 2, p. 169-192. DOI: <https://doi.org/10.37043/JURA.2013.5.2.5>
- (2015). “Que espazos rurais nun país urbano? Dúas aproximacións xeográficas ao rural galego”, dins: Rubén C. LOIS GONZÁLEZ; Daniel PINO [ed.]. *A Galicia urbana*. Vigo: Xerais, p. 693-714.
- (2020). “Mimbres para repensar la tradición, la profesión y la educación geográficas”, dins: Joaquín FARINÓS [coord.]. *Desafíos y oportunidades de un mundo en transición. Una interpretación desde la Geografía*. València: Tirant Humanidades/Universitat de València, p. 809-838.
- PAÜL, Valerià (2021). “Vers un «estat independent»? Geografies (polítiques) del procés post-2010”, dins: Jesús BURGUEÑO [coord.]. *La nova geografia de la Catalunya postcovid*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, p. 395-410.
- PAÜL, Valerià; Roberto VILA; Alejandro OTERO; Juan Manuel TRILLO (2020). “¿Hacia una comunidad autónoma leonesa? Una interpretación urgente del *Lexit* de inicios de 2020 desde la perspectiva de la Nueva Geografía Regional”. *Scripta Nova*, vol. 25, núm. 3, p. 165-193. DOI: <https://doi.org/10.1344/sn2021.25.32289>
- TARROJA, Alexandre; Lara DOMINGO; Maria HERRERO; Gemma LOZANO; Valerià PAÜL; Sergi SALADIÉ (2003). “Terres de l’Ebre: una identitat i un projecte de futur. La posició geogràfica, el riu, el paisatge i el capital social, motius d’un nou model de desenvolupament social i ambiental”. *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 39, p. 151-181.
- WOODS, Michael (2005). *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. Londres/Thousand Oaks/Nova Delhi/Singapur: SAGE.

The New Identity of Catalan Rural Geography
Rosa CERAROLS; Joan NOGUÉ [ed.] (2022). *L'altre món rural. Reflexions i experiències de la nova ruralitat [=The Other Rural World. Reflections and Experiences of the New Rurality]*.

Manresa: Tigre de Paper, 438 pp. ISBN: 978-84-18705-28-1

Valerià Paül

*Departamento de Xeografía
Universidade de Santiago de Compostela
v.paul.carril@usc.gal*

 <https://orcid.org/0000-0003-3007-1523>

1. Introduction

There has been an extensive debate about the existence, or not, of a Catalan school of geography, which would have been in its heyday before 1939, with all the grandeur of the well-known regional monographs (in the Catalan case, regarding *comarques*, ‘counties’) with a strong ruralist accent. It would have continued during much of the long dark night of Franco’s dictatorship, perhaps until the advent of the first, self-described, “new geography” shortly followed by those that would call themselves “new geographies” in plural (or “new new geographies”?). Indeed, it has been argued that the crisis of this Catalan school of geography – that I do believe happened – was epistemological, even ontological, with the arrival of international ideas about geography from outside Catalonia during the 1960s and afterwards.

However, with a less momentous interpretation, I think that the crisis of the Catalan school of geography is also due to the effects of the institutionalisation of geography in Catalan universities in those years, which should be remembered as having happened within a markedly Spanish nationalistic dictatorial context. At this point, I am convinced that even though unconsciously, over the decades a Spanish mentality operated which led to the gradual abandonment of certain scales, logics and methods of work. Although Font (2013) has argued that Catalan geography is largely explained by the existence of the Catalan national perspective, I must recognise that I am not very convinced about the last half-century, as I have already stated in Paül (2021). At the same time, the legal reforms of universities introduced after Franco’s death (the so-called

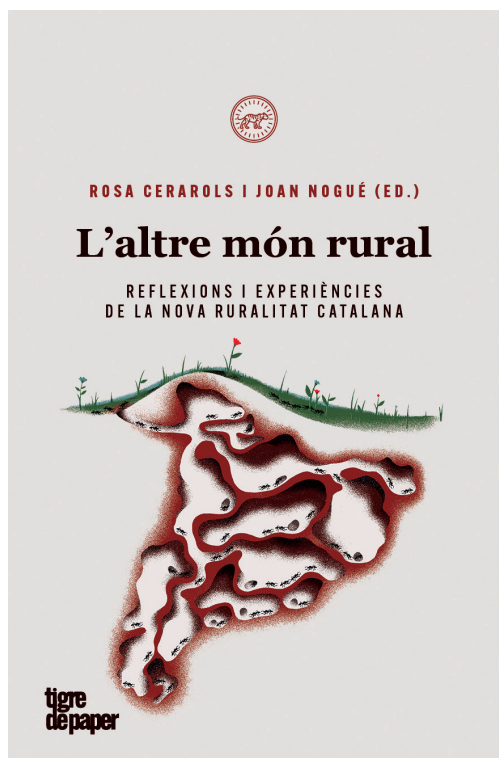
“transition”) consolidated a bureaucratic and administrative framework that reinforced rooted tendencies established in the dictatorship, for example, through mechanisms such as determining which publications (journals, publishers, etc.) were considered of quality; the system of previous accreditation for eligibility for university positions set by the governments; the academic networks that were established; or the different competitive calls for positions which were often chaired by colleagues who tended to see the Catalan scale (not to mention county or local scales) as insufficient. The “warnings” formulated by Capel (2003) are clear proof of this, and it must be said that it set the pace for many people who tried to lead the way, even today, I fear.

These reflections may seem out of place in the review of a recent book, but they frame the main message that I want to communicate: we are in the presence of a work that allows us to maintain that Catalan rural geography has a defined identity, different, neither better nor worse, in relation to those practiced in neighbouring territories. Indeed, it is a happy coincidence that there has been another book published with a very similar purpose (to provide a regional rural geography), but for the whole of Spain, by Molinero and Alario (2022), at the same time as the book reviewed here. We will return to this comparison later.

Certainly, we are all affected by the debate that has been generated in Spain based on the influential book by del Molino (2016), about the so-called “Empty Spain”. It is widely believed to be responsible for the creation of a label that has triggered latent dynamics, such as the resurgence of certain provincial or regional political movements along geopolitical lines (Paül *et al.*, 2021), but that is meaningless from a geographical perspective (Paül, 2020). However, in Catalonia, Garcia Coll and Sánchez Aguilera (2005) had been speaking about the revitalisation, at least partial, of Catalan rural areas for years. Also, the impressive rural atlases of Aldomà (2009, 2015, 2022) also confirm that years before the idea of an “empty rural Spain” emerged, Catalan rural space was something read very differently. Still, and to finish this initial digression, I think that applying the adjective “empty” to rural space is not very original, seeing as it has been widely used in France from at least the 1980s to refer to the imaginary diagonal line drawn between Lorraine, to the northeast, and Gascony, to the southwest, coinciding with the ‘French Desert’ of that famous essay by Gravier (1947).

2. Analysis

The editors of the volume set down the general aim of the book in the first sentence: “to publicise the diversity of the Catalan rural world [...] in order to leave behind the hegemonic and stereotypical vision that still prevails” (p. 5). This objective corresponds to a daring opening hypothesis: “the rural world moves. Something is moving there, and not just a little. Nothing is what it

seems” (p. 6). At this point, they make an initial claim for a local scale and the places chosen to be part of the work, which “are not simple sceneries, but first-class protagonists” (p. 6), so that the geographic approach is well established: the places themselves are actors, not mere locations. In my opinion, the tone of the work is defined by the words *hope*, *enthusiasm*, *expectation* and *advocacy* (p. 10), which are also used in the introductory section. Finally, they explain that there are three sections which they quickly define: “Contexts”, “Experiences” and “Conversations”. If I may, this division is perhaps the aspect of the book that I find the most debatable. Although of course, the division into categories is always a complicated affair, there are texts that have a conversational

format in the two other sections; the “Experiences” are everywhere and the clearest “Contexts” are found toward the end of the work, and not at the beginning. However, it is not a simple task to arrange 31 contributions.

The first section, “Contexts”, includes twelve chapters that describe general approaches applicable to the whole of the Catalan rural area. The first two works focus on mental representations: the first, by Enric Mendizàbal, on rural geography as a subdiscipline; and the second, by Bernat Lladó, around *Noucentisme*, an early twentieth-century Catalan cultural renovation movement, and its idea of the “city of cities” and the implicit consideration it dedicates to Catalan rural space, with a constant mention of the work of Oriol Nel-lo and an interesting contrast with the aforementioned del Molino (2016). The genealogy of rural studies developed in Catalonia that is woven by Mendizàbal is one possibility, and it was with much excitement that I noticed the many references to the work of the unforgettable Roser Majoral. The text of Bernat Lladó, in turn, can be compared to the following one by Gemma Estany. The landscape is very present in both, but the first one deals with the world of ideas, while in the second, only the tangible aspect is taken into consideration; to put it briefly, Catalan rural space is characterised as forestry and depopulated. The underlying trends that have led to this diagnosis by Gemma Estany partly stem from the economic explanations offered in the fourth text by Isabel Salamaña, which proposes three stages that explain the transformations that

had been occurring from the nineteenth century up to the present. The fifth contribution, by Mireia Baylina, brings a reading of rural space from the point of view of feminist geography, largely based on the interview of six women who live and work there.

From here, seven “Contexts” follow, offering sector-specific approaches emphasising a particular aspect: agroecology (Federica Ravera and Vanesa Freixa), housing (Oriol Porcel), solidarity economy (Ricard Espelt), governance (Òscar Gussinyer and Erica Zárate), energy (Sergi Saladié), artistic creativity (Rosa Cerarols) and the media (Jordi de San Eugenio). All seven “Contexts” highlight realities such as the following examples of each, respectively: the formation of alternative agri-food networks; the determined approval of public housing policies in some counties; the activity of cooperatives that pursue social transformation; the development of established systems of citizen participation in some municipalities; the existence of social movements that defend a fair energy transition; land art initiatives throughout Catalonia; or local newspapers with strong advocacy for the county scale. As mentioned before, in all these cases there are specific examples that can be confused with the following section of contributions: “Experiences”.

From a formal perspective, the fifteen “Experiences” have something in common that distinguishes them from the previous texts: their brevity. Indeed, not one goes beyond ten pages, unlike the previous longer “Contexts”. I will group the “Experiences” in two sets: there are ten chapters that geographically refer to a specific rural locality/county/region; and the other five are initiatives that combine many different places, often through a network associative formula. These last five have a direct correspondence with the “Contexts”, hence they could be interchangeable: the Association of *Micropobles* (‘tiny villages’, as explained by Oriol Serrà), with more than 200 municipalities with less than 500 inhabitants, responds to the challenge facing the entire Catalan rural space, particularly depopulation; the @Repoblem (Ton Lloret) initiative, originally on Twitter, is in line with the Association of *Micropobles* and aims to offer advice, job offers, etc. to people who want to live in the area. *Ramats de Foc* (‘Fire Flocks’, by Emma Soy and Sergi Nuss), is a collective of about twenty shepherds who control underbrush growth through livestock as a strategy to avoid fires – the group is currently spread throughout the counties of Girona, but aims to extend beyond this region, and is a possible solution to the “country of forests” diagnosed by Gemma Estany; the *Caçadora de Masies* (‘Farmhouse Hunter’) Marta Lloret, with whom I had the pleasure of working intensely back in 2006 on an inventory of farmhouses of the Pla de Barcelona (the search led to the book directed by Maluquer and Viñuales, 2009), explains she began on Twitter, and now, the initiative is a broad one that openly coincides with the housing “Context” put forward by Oriol Porcel. Lastly, the *Associació de Dones del Món Rural* (‘Countrywomen’s Association’) seems consistent with the context of Mireia Baylina, as referred to earlier.

In my opinion, the ten local/county/regional “Experiences” are the contributions that best correspond to the influential Halfacree’s article about the definition of rural space: “rural *localities* [...], if they are to be recognized and studied as categories in their own right, must therefore be carefully defined according to that which makes them *rural*” (Halfacree, 1993, p. 28, original italics). They appear in the book in the following order: *Escola de Pastors i Pastors de Catalunya* (‘Catalonia’s School of Shepherds’) in the town of Rialp in the Pallars county (Laia Batalla); the *Eixarcolant* Collective of Jorba, a town west of the Conca d’Òdena county; the local energy community developed by Ruplà local government, in the Baix Empordà county; the *La Conca 5.1* network, an associative entity of the Conca de Barberà county with the objective of promoting the county’s social and cultural dynamism; *Diàspora Ebrenc*, an association formed by people from the Terres de l’Ebre southernmost Catalan region residing in Barcelona that aims to generate a debate about the region in question; the *Priorat in Person* writers’ meeting convened by the Quim Soler Centre in Molar, Priorat county, since 2009 (Júlia Viejobueno); the Centre for Contemporary Art and Sustainability *El Forn de la Calç de Caldors* in the Moianès county (Roser Oduber and Joan Vendrell); the Konvent space and project of Cal Rosal, in Berguedà county, a self-managed initiative of artists; the Calafou cooperative, located in the former textile workers’ village of Marçal (Vallbona d’Anoia, Anoia county), which has restored the site using bioconstruction and has generated a powerful ecological recovery discussion about the Anoia river (Enriqueta Font, Spideralex and Kozzak, among others); and the rehabilitation of the abandoned town of Solanell in the Alt Urgell county, whose collective impetus has influenced other places (Saül Garreta). In the end, the collection of “Experiences” is as rich as it is suggestive.

Although it is unnecessary to look for a specific spatial representation of “Experiences”, from a geographical perspective, I am surprised by the exclusion of the lands of Lleida from this section. A few years ago, Nel-lo (2003), Tarroja *et al.* (2003) and Nogué and Vicente (2004) argued that the Terres de l’Ebre region was the *terra incognita* of Catalonia, whose mapping out began, ironically, thanks to the demands of the movement against the *Plan Hidrológico Nacional* (‘Spanish National Hydrological Plan’) of Aznar’s government (1996-2004). Reading this work made me think that the lands of Lleida are today’s forgotten region, perhaps because the agro-industrial model that has been forcefully developed (as Isabel Salamaña discusses in her text) does not blend well with the type of rurality that dominates Catalonia and, I fear, and this is not a criticism, but a line of inquiry, that invisibly supports the book I am reviewing. I cannot emphasise enough that we have recently seen new visions of the region of Lleida that we should not overlook: in literature, the case of the wonderful trilogy *Tríptic de la terra* (‘Pamphlet of the Land’) of Ibarz (2020), if you accept Saidí as a Lleida town, which I know may not be easy; in geography, the essay by Aldomà (2021) for example, significantly titled

L'ignot oest ('The Uncharted West'); or in cinema, the undoubted phenomenon *Alcarràs*, by Carla Simon (2022).

Finally, "Conversations" are four dialogs: Joan Nogué with Marina Garcés, Itziar González with Roser Vernet, Toni Luna with Lluís Llobet and Rosa Cerarols with Isabel Banal and Sara Boldú together. The first of the interviews seems to me to be more of a "Context", concurrent with Bernat Lladó's article. The fourth, which is in fact moderated by Rosa Cerarols herself, presents an obvious continuity with her text in the "Contexts" section. The other two interviews are true experiences: one we have already come across (the Quim Soler Centre in the Priorat county) and another is a completely new one (the Farrera Centre of Art and Nature, in the Pallars county). It is a courageous act to introduce interviews in a rural geography book, although it is a genre in which Joan Nogué has already excelled: indeed, he developed back in the 1980s, along with M. Dolors Garcia Ramon, the project *Els geògrafs i la Geografia a Espanya* ('Geographers and Geography in Spain') which produced eleven videos that can be accessed at the digital library of the University of Girona (<http://diobma.udg.edu/handle/10256.1/818>; accessed 25/06/2022).

3. Final observations

The book we have in our hands offers an expressive collection of essays about rural geography conceived and written in an optimistic tone. Although the volume provides a serious critical diagnosis that includes the detection of many nuances and uncertainties (some of the contents of the "Contexts" are an obvious example), as a whole, the forty or so authors emphasise the positive symptoms visible in rural Catalan areas: something which is foreseeable in the introduction of the book. Without losing cogency at any time, the vision outlined is very different from what we are all too keen to feel, admit and reproduce. At this point, as I have said above, the volume avoids the discourse of "Empty Spain" established in Spain by del Molino (2016), or in France, probably by Gravier's "French Desert" (1947). Of course, there is a significant part of rural Catalan space that has been experiencing depopulation for decades, but it is possible to create a very different reading if you are inclined – in line with the revitalisation notion that has been mentioned several times – and this book achieves that. If I may be allowed to quote myself, as I had already informed in two works about the rural geography of Galicia written in the first half of the 2010s (Paül, 2013, 2015), beyond addressing rural space with socioeconomic quantitative indicators that generate depressing cartographies, we have the opportunity to detect, to motivate and involve ourselves in the "hopes for the countryside's future".

There is much temptation to contrast this work with the rural geography of Spain of Molinero and Alario (2022). In the end, Molinero and Alario (2022)

use the notion of an “Emptied Spain” – *mutatis mutandis* the “Empty Spain” brand – as their main idea, unlike Cerarols and Nogué (2022), who do not make use of this concept. On the other hand, the structure of Molinero and Alario (2022) corresponds with the classic themes of rural geography: population, economic activities, ecological functions, rural development, etc., of which, it must be said loud and clear, there is no trace of in the first level (the three large sections) or the second (the 31 book chapters) compiled by Cerarols and Nogué (2022). It should be made clear that the point is not that Catalan rural geography (understood as the Catalan rural area) is objectively different from the Spanish. The point is that Catalan Rural Geography (understood as a subdiscipline) can be conceived and practiced by means of a situated approach, as Haraway proposes (1988). Mireia Baylina reminds us of this when she affirms, plain and simple, that “rural space [...] is constructed” (p. 123): it depends, therefore, on the construction we create, such as Woods (2005, pp. 10-13) explains perfectly.

I therefore think this book contributes to a unique rural geography, which in some way allows us to nourish its own geographic accent. It is, of course, a rural geography very different from that of the Catalan classical school that I referred to at the beginning of this text. However, they share an advocacy for the local and county and especially Catalan levels, of which we should never have renounced, despite the pressure exerted on us to do so. I must celebrate this fearless re-cultivation. The volume also goes beyond rigid academic structures through its uninhibited collaboration not only with other disciplines but with authorship from outside the walls of the university. And the current context does not exactly encourage this kind of bold collective approach. Catalan rural geography shows, in the end, an enviable vitality, and a renewed identity.

References

- ALDOMÀ, Ignasi [dir.] (2009). *Atles de la nova ruralitat*. [Lleida]: Fundació del Món Rural.
- [dir.] (2015). *Atles de la nova ruralitat. L'actualitat del món rural. Els anys de la gran crisi a la Catalunya rural 2008 – 2015*. [Lleida]: Fundació del Món Rural.
- (2021). *L'ignot oest*. Lleida: Pagès.
- [dir.] (2022). *Atles del món rural 2022. Despoblament o revitalització?* Lleida: Associació d'Iniciatives Rurals de Catalunya/Associació Catalana de Municipis/Fundació Transparència i Bon Govern Local/Associació de Micropobles de Catalunya.
- CAPEL, Horacio (2003). “Quo vadis Geographia? La geografía española y los concursos para la habilitación del profesorado universitario”. *Biblio 3W*, Vol. VIII, No. 469. <http://www.ub.edu/geocrit/b3w-469.htm> (accessed 25/06/2022).
- FONT, Jaume (2013). “La encrucijada catalana”, in: Josefina Gómez Mendoza; Rubén C. Lois González; Oriol NEL-LO [eds.]. *Repensar el Estado. Crisis económica, conflictos territoriales e identidades políticas en España*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, pp. 31-39.

- GARCIA COLL, Arlinda; SÁNCHEZ AGUILERA, Dolores (2005). “La población rural en Catalunya: entre el declive y la revitalización”. *Cuadernos Geográficos*, No. 36, pp. 387-407.
- GRAVIER, Jean-François (1947). *Paris et le désert français*. Paris: Le Portulan.
- HALFACREE, Keith H. (1993). “Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural”. *Journal of Rural Studies*, Vol. 9, No. 1, pp. 23-37. DOI: [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(93\)90003-3](https://doi.org/10.1016/0743-0167(93)90003-3)
- HARAWAY, Donna (1988). “Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective”. *Feminist Studies*, Vol. 14, No. 3, pp. 575-599. DOI: <https://doi.org/10.2307/3178066>
- IBARZ, Mercè (2020). *Triptic de la terra*. Barcelona: Anagrama.
- MALUQUER, Joan; Ester VIÑUALES [dirs.] (2009). *Masies de Barcelona*. Barcelona/Manresa: Ajuntament de Barcelona/Angle.
- MOLINERO, Fernando; Milagros ALARIO (2022). *Una mirada geográfica a la España rural*. Madrid: Revives.
- MOLINO, Sergio DEL (2016). *La España vacía. Viaje por un país que nunca fue*. Madrid: Turner.
- NEL-LO, Oriol (2003). “Terres de l’Ebre: subjecte i projecte”, in: *Lletres de batalla, Política i territori a Catalunya*. Lleida: Pagès, pp. 85-88.
- NOGUÉ, Joan; Joan VICENTE (2004). “Landscape and National Identity in Catalonia”. *Political Geography*, No. 23, pp. 113-132. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2003.09.005>
- PAÜL, Valerià (2013). “Hopes for the Countryside’s Future. An Analysis of Two Endogenous Development Experiences in South-Eastern Galicia”. *Journal of Urban and Regional Analysis*, Vol. 5, No. 2, pp. 169-192. DOI: <https://doi.org/10.37043/JURA.2013.5.2.5>
- (2015). “Que espazos rurais nun país urbano? Dúas aproximacións xeográficas ao rural galego”, in: Rubén C. LOIS GONZÁLEZ; Daniel PINO [ed.]. *A Galicia urbana*. Vigo: Xerais, pp. 693-714.
- (2020). “Mimbres para repensar la tradición, la profesión y la educación geográficas”, in: Joaquín FARINÓS [coord.]. *Desafíos y oportunidades de un mundo en transición. Una interpretación desde la Geografía*. València: Tirant Humanidades/Universitat de València, pp. 809-838.
- (2021). “Vers un «estat independent»? Geografies (polítiques) del procés post-2010”, in: Jesús BURGUEÑO [coord.]. *La nova geografia de la Catalunya postcovid*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, pp. 395-410.
- PAÜL, Valerià; Roberto VILA; Alejandro OTERO; Juan Manuel TRILLO (2020). “¿Hacia una comunidad autónoma leonesa? Una interpretación urgente del *Lexit* de inicios de 2020 desde la perspectiva de la Nueva Geografía Regional”. *Scripta Nova*, Vol. 25, No. 3, pp. 165-193. DOI: <https://doi.org/10.1344/sn2021.25.32289>
- TARROJA, Alexandre; Lara DOMINGO; María HERRERO; Gemma LOZANO; Valerià PAÜL; Sergi SALADIÉ (2003). “Terres de l’Ebre: una identitat i un projecte de futur. La posició geogràfica, el riu, el paisatge i el capital social, motius d’un nou model de desenvolupament social i ambiental”. *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, No. 39, pp. 151-181.
- WOODS, Michael (2005). *Rural Geography: Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring*. London/Thousand Oaks/New Delhi/Singapore: SAGE.